

Zzp'er als werkzekerere ondernemer of preciaire werknemer

In de literatuur bestaan twee ideaaltypische beelden zodra het over zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) gaat. Enerzijds ligt de nadruk op het beeld van een werkzekerere ondernemer: zzp'ers zijn echte ondernemers die – via ondernemende competenties – een grote mate van werkzekerheid ervaren. Anderzijds doemt het beeld op van preciaire werknemers: zzp'ers zijn tegen wil en dank ondernemer en ervaren hun positie als weinig werkzeker. Maar kloppen beide stellingen over de zzp'er wel?

FABIAN DEKKER
Onderzoeker aan
het Verwey-Jonker
Instituut

De Nederlandse arbeidsmarkt heeft in de afgelopen decennia een meer flexibel karakter gekregen. Dekker (2011) becijfert bijvoorbeeld dat het aandeel flexibele arbeid in de werkgelegenheid (inclusief zelfstandig ondernemers) is toegenomen van 20 tot 25 procent in de periode 1996–2010, terwijl UWV zelfs al uitkomt op 34 procent (UWV, 2010). Binnen het flexibele segment valt vooral de toename van het aandeel zzp'ers op. Binnen de werkzame beroepsbevolking is dat aandeel toegenomen van 6,4 tot bijna 10 procent in de periode

1996–2011 (CBS Statline, 2012). Hiermee neemt Nederland in Europees verband overigens een gemiddelde positie in, maar ons land onderscheidt zich wel duidelijk van andere landen door een bovengemiddelde stijging (European Foundation, 2010).

Met de toename van het aantal zzp'ers in onze samenleving is er ook een aanhoudende stroom van berichtgeving en discussie over deze groep op gang gekomen. Enkele jaren geleden heeft de Sociaal-Economische Raad (SER, 2010) een groot deel van het onderzoek rondom de zzp'ers gebundeld in zijn advies 'Zzp'ers in beeld'. De raad stelde onder andere vast dat de scholing en wendbaarheid van alle groepen werkenden een blijvend punt van aandacht is. In een arbeidsmarkt waarin 'een baan voor het leven' minder vanzelfsprekend is, wordt van werkenden steeds meer verwacht dat ze zich inspannen om duurzaam inzetbaar te blijven op een meer dynamische arbeidsmarkt (WRR, 2007). We hebben het dan over het belang van werkzekerheid, ofwel de inschatting om werk te behouden en te verkrijgen, eventueel bij een andere werkgever (ILO, 2001).

In een periode van economische crisis wordt het belang van werkzekerheid extra urgent. Niet alleen de kansen om werkloos te raken nemen tijdens economische neergang toe, maar ook het opnieuw vinden van werk duurt aanzienlijk langer (SCP, 2009). In eerdere studies rondom bovenstaande thematiek gaat de aandacht altijd uit naar de achtergronden van de werkze-

De auteur heeft verklaard dit artikel alleen te publiceren in ESB en niet elders te publiceren in wat voor medium dan ook. Het is wel toegestaan om het artikel voor eigen gebruik en voor publicatie op een intranet van de werkgever van de auteur aan te wenden.

kerheid van werkenden in loondienst (Berntson *et al.*, 2006; Groot en Maassen van den Brink, 2000). Maar hoe werkzeker zijn zzp'ers eigenlijk in een periode van economische teruggang? Verschillen zzp'ers van andere groepen als het gaat om de inschatting van de eigen werkzekerheid – en, zo ja, op welke wijze?

THEORETISCHE ACHTERGROND

In de literatuur bestaan twee uitgesproken opvattingen over zzp'ers. Het overheersende beeld is er een van de bewust naar autonomie en vrijheid zoekende zelfstandige. Het zzp-schap is in deze opvatting een volledig vrije keuze (Vroonhof *et al.*, 2008) en sluit aan bij het feit dat de meerderheid van de zzp'ers bijzonder positief gestemd is over de toekomst (De Jager, 2012). Het zzp-schap biedt bovendien meer mogelijkheden om het arbeidsleven beter af te stemmen op de eisen van het privébestaan. Dit beeld rechtvaardigt de conclusie dat het zzp-schap bovenal een werkzekerere situatie behelst: het werkt voor mensen overwegend positief uit.

In tegenstelling tot het voorgaande is het zzp-schap volgens anderen niets anders dan een vorm van preciaire, instabiele arbeid (Cranford *et al.*, 2003). Vaak wordt in dit geval gewezen naar de bouwsector als illustratief voorbeeld van een situatie waarin werknemers als zzp'ers worden aangesteld, om op deze manier allerlei arbeidsrechtelijke voorwaarden te omzeilen (Cremers, 2011). In dit perspectief brengt een zelfstandige beroepspositie helemaal geen vormen van zekerheid met zich mee, maar is het veel eerder een gedwongen keuze. Uit het armoedesignalement van het SCP en CBS (SCP/CBS, 2011) blijkt bijvoorbeeld dat het aandeel zelfstandigen in de groep 'werkende armen' in het afgelopen decennium is gegroeid van 41 naar 50 procent. Volledig in lijn met dit beeld pleitte SER-lid Grapperhaus vorig jaar voor een nieuw sociaal vangnet voor zzp'ers om preciaire situaties zo veel mogelijk tegen te gaan.

Het is duidelijk: er is controverse ten aanzien van de werkzekerheidspositie van zzp'ers. Gaat een beroepspositie als zzp'er nu hand in hand met een hogere of juist met een lagere inschatting van de eigen werkzekerheid?

DATA EN METHODE

Er is gebruik gemaakt van recente data uit de European Working Conditions Surveys (EWCS) van 2010. Dit is een internationale enquête naar de arbeidsomstandigheden in Europa, waarbij het veldwerk plaatsvond van januari tot juni 2010. In dat jaar lag de werkloosheid op bijna tien procent van de Europese beroepsbevolking.

Juist in dat geval is werkzekerheid van belang. Uit de dataset is vervolgens een twaalfstal landen geselecteerd die een grote variëteit vertonen als het gaat om het type verzorgingsregime. In het algemeen kunnen bijvoorbeeld inwoners van sociaal-democratische landen een hogere levensstandaard realiseren onafhankelijk van de markt, dan in meer liberale landen met hun strikte toetredingsvoorwaarden en relatief karige uitkeringen (Arts en Gelissen, 2002; Esping-Andersen, 1990).

Ook is er in sociaal-democratische landen meer aandacht voor activerend beleid, dat bijdraagt aan een hogere inschatting van de eigen werkzekerheid. Dit beeld gaat vaak ook op voor zzp'ers. Verder onderscheiden we in de literatuur een Centraal/Oost-Europees en een conservatief verzorgingsregime. Zuid-Europese landen kunnen nog als een apart regime worden beschouwd, maar anderen zien dit weer als een variant van het conservatieve regime. De indeling van landen naar regimes blijft in die zin altijd arbitrair omdat sociale systemen vaak intern tegenstrijdige elementen bevatten (Van Gerven, 2008). De landen die uiteindelijk zijn opgenomen in de steekproef zijn: Engeland, Ierland (liberaal regime), Duitsland, Frankrijk en Italië (conservatief regime), Denemarken, Nederland, Zweden en Noorwegen (sociaal-democratisch regime), en Tsjechië, Hongarije en Polen (Centraal/Oost-Europees regime). Vervolgens zijn de inactieven (zoals studenten en werklozen) uit de dataset verwijderd. Dit leidt tot een bestand van 15.868 respondenten. De zelfstandige beroepspositie is gemeten door te vragen naar de actuele positie op de arbeidsmarkt. De referentie waarde (ref) hiervoor is 'in loondienst'. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt naar zelfstandigen met en zonder personeel. Sekse (ref is 'man') en opleidingsniveau (ref is 'laag') zijn bepaald via dummyvariabelen. De inschatting van de eigen werkzekerheid is gemeten via de vraag of mensen verwachten weer snel nieuw werk te vinden van vergelijkbaar niveau bij eventueel ontslag (1 = bijzonder lastig; 5 = bijzonder gemakkelijk). Het verzorgingsregime is als controlefactor opgenomen aangezien de verwachting is dat mensen in liberale landen minder werkzekerheid ervaren in vergelijking met andere landen, omdat er minder wordt uitgegeven aan inkomensbeschermende en activerende regelingen (Anderson en Pontusson, 2007).

Daarnaast is het van belang om te corrigeren voor kenmerken van de werkplek. Via een vraag of het mogelijk is om op de werkplek te leren (referentiewaarde is 'nee') is vastgesteld of de werksetting bijdraagt aan

de ervaren werkzekerheid. Ook is onderzocht in hoeverre door de werkgever (of door de zelfstandige zelf) betaalde deelname aan cursussen bijdraagt aan werkzekerheid (referentiewaarde is 'geen cursussen gevolgd'). Tot slot wijst eerder onderzoek uit dat het van belang is om structurele factoren, zoals het werkloosheidspercentage, in modellen op te nemen als het gaat om de beleving van onzekerheid (Chung en Van Oorschot, 2011). Ook dit aspect wordt daarom in de analyse betrokken. Aangezien de data een gelaagde structuur hebben (individuen binnen landen) is een multilevel-analyse uitgevoerd.

RESULTATEN

Het nulmodel (niet weergegeven) toont aan dat 9,6 procent van de variantie in de werkzekerheidsperceptie van mensen verklaard kan worden door verschillen tussen landen. Anders gezegd, hoe mensen denken over hun werkzekerheid hangt voor een deel samen met landenkenmerken. Het onderzoek is vooral gericht op het achterhalen van de mogelijke verschillen in werkzekerheidspercepties tussen zzp'ers en andere groepen. In tabel 1 zijn de resultaten opgenomen. In het eerste model zijn de individuele factoren ingevoerd, in het tweede model zijn de structurele kenmerken 'verzorgingsregime' en 'werkloosheidspercentage' toegevoegd. De gegevens in tabel 1 laten zien dat, zoals verwacht,

de relatief hogeropgeleiden in hun beleving meer werkzeker zijn dan lageropgeleiden. De conclusie ligt voor de hand: middelbaar- en hogeropgeleiden verwachten door hun betere positie op de arbeidsmarkt eerder weer werk te vinden dan lageropgeleiden. Ook zien we dat ouderen significant minder werkzeker zijn in vergelijking met anderen. Dat ook leeftijd een voorspeller is van werkzekerheid kan mogelijk voortkomen uit de perceptie van oudere werkenden dat zij over relatief weinig alternatieven beschikken om op latere leeftijd van baan of sector te wisselen. Uit eerdere onderzoeken is bijvoorbeeld bekend dat veel werkgevers het als een te groot risico beschouwen om 55-plussers aan te nemen.

Belangrijk voor de beantwoording van de onderzoeksvraag is de bevinding dat zelfstandigen met personeel significant meer werkzekerheid ervaren dan werkenden in loondienst. Voor zzp'ers vinden we echter geen significant resultaat. De bevinding dat zzp'ers geen grotere mate van werkzekerheid ervaren dan werkenden in loondienst, maar óók dat ze niet slechter scoren dan reguliere werknemers, levert geen bevestiging op van de eerder benoemde logica's: zzp'ers lijken noch werkzekerere ondernemers noch preciaire werknemers te zijn op de Nederlandse arbeidsmarkt.

Verder blijkt dat het volgen van cursussen positief gerelateerd is aan ervaren werkzekerheid, terwijl dit voor leermogelijkheden op het werk niet het geval is. Hoogstwaarschijnlijk zijn de leermogelijkheden op het werk gericht op de interne arbeidsmarkt (het maken van carrière bij de huidige werkgever), terwijl cursussen inhoudelijk eerder gericht zijn op de externe arbeidsmarkt (loopbaanmogelijkheden bij een andere werkgever). In model 2 is vervolgens gecontroleerd voor structurele factoren zoals verzorgingsregime en werkloosheid. Alleen het werkloosheidspercentage toont de verwachte negatieve relatie met de werkzekerheidsperceptie en is significant op het tienprocentniveau. Werkenden zijn in dit geval minder werkzeker in een periode van hogere werkloosheid.

CONCLUSIE

Door een toename van het aandeel zzp'ers op de arbeidsmarkt is de aandacht voor deze groep in beleid en onderzoek sterk toegenomen. Een van de vragen richt zich op de mate waarin zzp'ers nu eigenlijk ondernemers of eerder kwetsbare werknemers in loondienst zijn. De gepresenteerde onderzoeksbevindingen geven aanleiding tot een aantal conclusies en aangrijpingspunten voor beleid. Op basis van de resultaten blijkt

Werkzekerheidsperceptie van zzp'ers in twaalf landen, 2010

TABEL 1

Onafhankelijke variabele	Model 1	Model 2
Intercept	2,74***	2,72***
Zelfstandige met personeel	0,02**	0,02**
Zelfstandige zonder personeel	0,00	0,00
Opleiding: hoog	0,05***	0,05***
Opleiding: middelbaar	0,10***	0,10***
Leeftijd	-0,27***	-0,27***
Sekse	0,01	0,01
Leren op de werkplek	-0,01	-0,01
Deelname aan cursussen	0,05***	0,05***
Conservatief regime	-	0,00
Sociaal-democratisch regime	-	0,11
Centraal/Oost-Europees regime	-	-0,05
Werkloosheidspercentage	-	-0,18*
Vrijheidsgraden	8	4
-2 Log Likelihood	38723,46	38712,44

*/**/** Significant op respectievelijk tien-, vijf-, en eenprocentniveau

De auteur heeft verklaard dit artikel alleen te publiceren in ESB en niet elders te publiceren in wat voor medium dan ook. Het is wel toegestaan om het artikel voor eigen gebruik en voor publicatie op een intranet van de werkgever van de auteur aan te wenden.

dat zzp'ers, wat hun werkzekerheid betreft, noch precare werknemers noch echte ondernemers zijn. Het feit dat ze in hun werkzekerheidsperceptie niet lijken te verschillen van werknemers betekent dat ze een vergelijkbaar risico lopen als het gaat om de ingeschatte kans om snel werk te vinden. Gegeven dat ze een grotere risicobereidheid dan werknemers hebben en hun bewuste keuze voor een zelfstandig bestaan (RWI, 2009) kunnen zzp'ers echter het best beschouwd worden als een aparte categorie tussen het echte ondernemerschap en reguliere werknemerschap in.

Zzp'ers zijn er trots op om ondernemer te zijn en kiezen hier bewust voor, maar lopen tegelijkertijd vergelijkbare risico's als werknemers, zoals werkloosheid, ziekte en arbeidsongeschiktheid. De vraag is nu wie de verantwoordelijkheid draagt voor het tegengaan van risico's, zoals het niet snel kunnen vinden van een betrekking in het geval van werkloosheid. Gegeven de bevinding dat scholing bijdraagt aan een betere inschatting van de eigen werkzekerheid en het feit dat zzp'ers hier momenteel grotendeels zelf voor verantwoordelijk zijn, kan gedacht worden aan het verder faciliteren van scholingsmogelijkheden.

Nu kunnen zzp'ers gemaakte scholingskosten aftrekken van de belasting, maar het verder doordenken van mogelijkheden om te komen tot (sectorale) opleidingsfondsen voor zzp'ers verdient aanbeveling. Hierbij betalen zzp'ers een deel van de kosten. Het is bekend dat ongeveer een kwart van de zzp'ers jaarlijks geen activiteiten ontwikkelt om kennis en vaardigheden op peil te houden (RWI, 2009). Door scholing versterkt niet alleen de positie binnen de bedrijfstak waarin zzp'ers actief zijn, maar neemt ook de arbeidsmobiliteit naar andere bedrijfstakken hoogstwaarschijnlijk toe.

Een tweede aanbeveling richt zich op het verder stimuleren van het zogenaamde 'ambitieuze ondernemerschap' (Stam *et al.*, 2012). Aangezien zelfstandigen met personeel beter scoren als het gaat om de ervaren werkzekerheid dan zzp'ers, is het verstandig om in het ondernemerschapsonderwijs meer in te zetten op het stimuleren van managementvaardigheden en groeiambities naar een onderneming met personeel. Een andere mogelijkheid is de ontwikkeling van publiek-private samenwerkingsverbanden om *high-potentials* zonder personeel te ondersteunen in hun groeiambitie. Dit kan in de praktijk gaan om uiteenlopende zaken, zoals het bieden van goedkope werkruimte, het geven van advies door experts of het bij elkaar brengen van netwerken van zzp'ers om van elkaar te leren.

LITERATUUR

- Anderson, C. en J. Pontusson (2007) Workers, worries and welfare states: social protection and job insecurity in 15 OECD countries. *European Journal of Political Research*, 46(2), 211–235.
- Arts, W. en J. Gelissen (2002) Three worlds of welfare capitalism or more? *Journal of European Social Policy*, 12(2), 137–158.
- Berntson, E., M. Sverke en S. Marklund (2006) Predicting perceived employability: human capital or labour market opportunities? *Economic and Industrial Democracy*, 27(2), 223–244.
- CBS Statline (2012) *Zelfstandigen zonder personeel: persoonskenmerken*. Gegevens op www.statline.cbs.nl.
- Chung, H. en W. van Oorschot (2011) Institutions versus market forces: explaining the employment insecurity of European individuals during (the beginning of) the financial crisis. *Journal of European Social Policy*, 21(4), 287–301.
- Cranford, C., O. Vosko en N. Zukewich (2003) Precarious employment in the Canadian labour market. *Just Labour*, 3(fall), 6–22.
- Creemers, J. (2011) Kanttekeningen bij de nieuwe zelfstandigheid. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 27(3), 345–356.
- Dekker, R. (2011) De flexbalans. In: Beer, P. de (red.) *Flexibilisering. De balans opge maakt*. Amsterdam: De Burcht, 57–88.
- Esping-Andersen, G. (1990) *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- European Foundation (2010) *Self-employed workers: industrial relations and working conditions*. Dublin: European Foundation.
- Gerven, M. van (2008) *The broad tracks of path dependent benefit reforms. A longitudinal study of social benefit reform in three European countries, 1980–2006*. Helsinki: Social Security Institution.
- Groot, W. en H. Maassen van den Brink (2000) Education, training and employability. *Applied Economics*, 32(5), 573–581.
- ILO (2001) *Employment security: conceptual and statistical issues*. Genève: International Labour Organization.
- Jager, W. de (2012) *Zzp-monitor 2012*. Utrecht: Myler.
- RWI (2009) *Zzp'ers en hun marktpositie*. Den Haag: Raad voor Werk en Inkomen.
- SCP (2009) *Werkloosheid in crisistijd*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- SCP/CBS (2011) *Armoedesignalement 2011*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau / Centraal Bureau voor de Statistiek.
- SER (2010) *Zzp'ers in beeld*. Den Haag: Sociaal-Economische Raad.
- Stam, E., N. Bosma, A. van Witteloostuijn, J. de Jong, S. Bogaert, N. Edwards en F. Jaspers (2012) *Ambitious entrepreneurship*. Den Haag: Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid.
- UWV (2010) *Kennismemo 10 02. Groei van de flexibele arbeid en de gevolgen voor het beroep op WW*. Amsterdam: Kenniscentrum UWV.
- Vroonhof, P., H. Tissing, M. Swaters, A. Bruins en E. Davelaar (2008) *Zelfstandigen zonder personeel*. Zoetermeer: EIM.
- WRR (2007) *Investeren in werkzekerheid*. Amsterdam: Amsterdam University Press.